

Beyazıt Külliyesi'nin camii, imareti ve medresesi - Amasya

ra dayanan sivri kemerli ve kubbeli revaklar vardır. Evvelce çok harap durumda iken tamir edilerek yıkılması önlenmiştir. Ancak uzun süre askerî depo olarak kullanıldığından ve belki de tādilâta uğradığından esasında bazı bölümlerin hangi ihtiyacı cevapladığı anlaşılamamaktadır. Yeşilırmak'a göre ters yönde olan kanadın ilk bölümü, ortasında kare bir pâyeye bulunan üstü tonozla örtülü 9×10 m. ölçüsünde büyük bir mekândır. Burası belki erzak ambarıdır. Bunun yanındaki $10,87 \times 17,25$ m. ölçüsündeki dikdörtgen mekân ise buradaki büyük iki ocağın anlaşıldığı gibi aşhânedir. Bu bölümün fenerli kubbeleriyle uzun tonozu ortada iki pâyeye tarafından taşınır. Aşhânenin yanında ve "L"nin iki kolunun birleştiği yerde olan $8,85 \times 10,22$ m. ölçüsündeki mekân kubbe ile örtülüdür. Duvarlarında altı üstü iki dizi halinde dolaplar vardır. Bunların aslından mı kaldıkları, yoksa bina askerî ambar olduğunda mı açıldıkları bilinmemektedir. Herhalde burası da imaretin aşhânesinin malzemesine mahsus bir yer olmalıydı. "L"nin diğer kolunda ise kemerlerle takviye edilmiş tonozlu iki mekân yer alır. Bunlardan biri küçük, diğeri ise büyüktür.

İmaretin bu planına göre burada misafirlerin barınacakları tabhâneye uygun yerler yoktur. Bütün mekânlar aşhâne-imaretin parçaları gibi görünüyor. Bu duruma göre tabhâneleri caminin iki yanındaki kubbeli mekânlarda aramak doğru olacaktır.

Şehzade Osman Türbesi. Caminin güneydoğusunda, kible duvarının hizasında kare planlı ve üstü kubbe ile örtülü bir türbe bulunmaktadır. Ön direğe dayanan ahşap bir giriş saçağı olan türbe kesme taş ve üç sıra tuğla hatıllar tekniğiyle inşa edilmiştir. Evvelce kapısı üs-

tünde, *ebced** hesabına göre 919 (1513) yılını veren bugün mevcut olmayan bir kitâbesi bulunuyordu. Türbe, Sultan II. Bayezid'in oğullarından Şehzade Ahmed'in 1513'te Yavuz Selim tarafından öldürülen oğlu Şehzade Osman Bey'in türbesi olarak kabul edilir. Ancak içinde bugün sanduka yoktur. Halbuki Uzunçarşılı burada mermer bir sandukanın varlığından bahseder.

Muvakkithâne. Külliye'nin geniş avlusunda XIX. yüzyılda yapılmış bir muvakkithâne vardır. Kapısı üstünde beş beyitlik manzum kitâbesinden bu yapının Hacı Hüseyin Zeki Efendi tarafından 1256'da (1840) inşa ettirildiği öğrenilmektedir. Önünde iki direğe dayanan bir sundurması olan esas bina dökörtgen biçiminde "Tanzimat üslûbu"ndadır. Üstünü orten kırma ahşap çatı her cephede birer üçgen alınlıkla dışarı akseder. Muvakkithânenin duvarlarında çok zengin kalem işi nakışların bulunması bu küçük esere ayrı bir değer kazandırır. Çeşitli süs motiflerinden başka bu süslemede manzaralar, ağaçlar, bazı binalar görülür. Ayrıca nakışların arasında yakınında ki Beyazıt Camii'nin bir resmi de yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, *Defter*, nr. 2113, s. 179; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 186-187; *Amasya Tarihi*, I, 126-132; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitabeler I*, İstanbul 1346/1927, s. 125-126 (cami), 130 (türbe); G. de Jerphanion, "La Mosquée du Sultan Bayezid à Amasia...", *Mélanges d'Archéologie Anatolienne*, Beyrouthe 1928, s. 44-55; A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1934, I, 33-41; *Amasya İl Yıllığı*, İzmir 1967, s. 184-185 (cami), s. 195 (medrese); *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1972, I, 218-224; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 487-491 (müdürrislerin listesi); Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 15-30 (külliye), 421 (türbe); Günel Renda, "Amasya II. Bayezit Külliyesindeki Muvakkithane", *STY*, VI (1974-75), s. 181-206.



SEMAVİ EYİCE

BEYAZIT II CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Edirne'de

II. Bayezid tarafından

XV. yüzyıl sonlarında inşa ettirilen külliye.

Sultan II. Bayezid'in, iki yanında birer tabhâne-misafirhane bulunan cami ile etrafında aşhâne-imaret, mutfak, erzak ambarı, medrese, dârüşşifâ ve hamamdan meydana gelen bu külliyesi Tunca nehrinin kuzey kıyısında akarsuyun hemen kenarında inşa edilmiştir. Külliye'nin güneyinde yolun karşısında yaptırılmış olan hamamın bugün artık hiçbir izi kalmamıştır. Bu külliye'ye ait yapılardan bir diğeri de bu bölgeyi şehre bağlayan köprüdür (bk. BEYAZIT II KÖPRÜSÜ). Kili ve Akkırman seferine çıkmak üzere 889 Rebîülâhîr'inde (Mayıs 1484) Edirne'ye gelen II. Bayezid burada konakladığı günlerde yapıların temelini attırması, cami kitâbesine göre 893 (1487-88) yılında tamamlanmıştır. Külliye'nin diğer binalarının da aynı tarihlerde bitirildiği tahmin edilebilir. Beyazıt Külliyesi'nin üç vakfiyesi tesbit edilmiştir. Bunlardan birincisi 892 Cemâziyelâhîr (Hazarın 1487) tarihli olup Arapça'dır (VGMA, *Defter*, nr. 1379/8). Vakıf görevlilerinin daha iyi anlayabilmeleri için padişahın isteğiyle Türkçe olarak yazılan ve vazifelilerin tam listesiyle alacakları ücretleri gösteren ikinci vakfiye 895 (1489-90) yılında kaleme alınmıştır. Ayrıca 898 Zilkadesi (Ağustos 1493) başlarına ait bir vakfiyeden 29 Receb 913'te (4 Aralık 1507) istinsah edilmiş olup Vakıflar ve Başbakanlık arşivlerinde birer kopyası saklanan ve 1214'te (1799) yazılmış bir kopyası daha tesbit edilen üçüncü bir vakfiyesi daha bulunmaktadır. Bunun bir suretinin de Edirne'de Selimiye Kütüphanesi'nde olduğu söylenmektedir. Vakfiyelerde külliye'nin evkafından olan Trakya ve Rumeli'nin çeşitli yerlerindeki köylerin adları ve her yıl toplanan gelir gösterilmiştir. Gelirler XV. yüzyıl sonlarında 782.930 akçe iken XVI. yüzyılın ikinci yarısında 1.552.131 akçeye yükselmiştir. Külliye'de çeşitli kademelerde görevli 147 kişi maaş almakta, ayrıca medresede barınan on sekiz öğrencinin de günde iki akçe tahsisatları bulunmaktadır. Burada tefsir, hadis, fıkıh, kelâm, usul, belâgat, mantık ve tıp konularındaki kitaplardan meydana gelen kırk iki ciltlik küçük bir de kütüphane yer alır.

Caminin iki satır halinde düzenlenmiş altı cetvel içindeki inşa kitâbesi cümle



Beyazıt
Camii ve
Külliyesi'nin
genel
görünüşü -
Edirne

kapısı üstündedir. Zenbilli Ali Efendi tarafından yazıldığı bilinen bu kitâbenin hattatı ünlü Şeyh Hamdullah'tır. Cümle kapısının sağ ve sol duvarlarında mihrap biçimindeki nişlerin üstlerinde de beşer satır halinde iki kitâbe daha vardır. Üslûp bakımından Şeyh Hamdullah'ın tarzını andıran bu kitâbelerde Cum'a sûresinin müminleri cuma namazına davet eden 9 ve 10. âyetleri yazılmıştır. Külliye hakkında şair Ahmed Paşa tarafından yazılan Türkçe tarih manzumesi ise kitâbe olarak işlenmemiştir.

Beyazıt Camii ve Külliyesi XVII. yüzyılda Evliya Çelebi tarafından ziyaret edilmiş ve *Seyahatnâme*'de dârüşşifâ hakkında hayli etraflı açıklamalar yapılmıştır. Osmanlı devri boyunca Edirne'den geçen bütün yabancı seyyahlar tarafından da görülen ve seyahatnâmelerinde adı geçen Beyazıt Külliyesi 1827 Osmanlı-Rus savaşı sırasında iki Fransız, G. Sayger ve A. Desamod tarafından da incelenmiş ve çizilen rölövesi Çar I. Nikola'ya takdim edilen albümde 1830'da yayımlanmıştır. C. Gurlitt ise 1911'de basılan makalesine Edirne'de yaptığı birkaç günlük çalışma sonunda çıkardığı Beyazıt Külliyesi'nin bir planını da eklemiştir. Sedat Çetintaş tarafından 1935-1940 yılları arasında cami ve külliye'nin öncekilere kıyasla daha doğru bir plan ve rölövesi çizilmiştir. Aydın Yüksel ise daha ayrıntılı plan ve rölöveler hazırlayarak yayımlamıştır (bk. bibl.).

Beyazıt Camii ve Külliyesi'nin Tunca nehri kıyısında bulunması, buradaki birçok değerli eserin XIX. yüzyıl içinde nehir taşkınlarından büyük ölçüde zarar görmesine sebep olmuştur. Caminin iç duvarlarında görülen çizgiler taşkınlar da suların insan boyuna kadar yükseldiğini göstermektedir. Balkan Harbi ve arkasından gelen yıllarda Edirne şehir olarak büyük bir çöküntü ve gerileme içine girdiğinden Beyazıt Külliyesi de şehrin en fazla zarar gören eserlerinden olmuştur. Ancak son yıllarda bazı bölümleri tamir edilmiş, Tunca kıyısında yapılan set sayesinde de cami ve külliye'nin

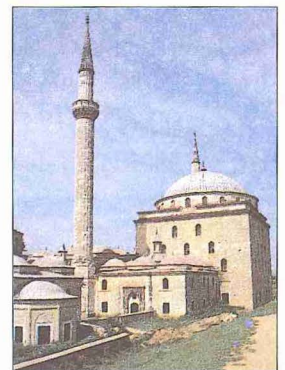
hemen her kış içlerine su dolması önlenmiştir. Trakya Üniversitesi'nin kurulması ile de dârüşşifâ bu müessesenin bir birimine tahsis edilerek kurtarılmış ve kullanıma açılmıştır.

Beyazıt Külliyesi geniş bir sahayı kaplamaktadır. Bir duvarla ayrılan dış avlunun sağında dârüşşifâ ile medrese, solunda ise kervansaray (?), mutfaklar ve aşhâne-imaret yer almıştır. Bu dış avlunun Tunca tarafındaki ucunda ise cami bulunur. Avlu kapısının dışında duvara bitişik olarak dört cepheli ve üstü piramit biçiminde kâgır külâhlı bir çeşme vardır. Kitâbesine göre bu çeşme Sinan Ağa tarafından 1080 (1669-70) yılında yaptırılmıştır.

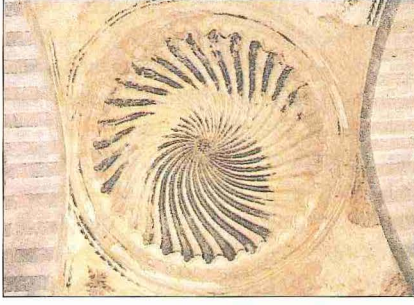
Cami. Üç taraftan girişi olan cami avlusu kubbeli revaklarla çevrilmiştir. Çift renkli taşlardan yapılmış revak kemerlerinden bazıları granit, bazıları beyaz mermer, bazıları ise yeşil breşten sütunlara oturur. Avlunun dış duvarlarında çift sıra halinde pencereler açılmıştır. Evliya Çelebi, bu avluda bizzat Sultan Bayezid tarafından dikilmiş, bugün hiçbir izi kalmayan dört selvi ağacı olduğunu bildirir. Ortada evvelce üstün bir saçakla örtülü olduğu bazı izlerden anlaşılan mermerden büyük bir şadırvan havuzu vardır. Avlu zemininde ayrıca bir de kuyunun bulunduğu tesbit edilmiştir. Son cemaat yeri mimari bakımdan revakların devamı tesirini bırakmakla beraber zengin mukarnaslarla geçilen ortadaki kubbe diğerlerinden daha yüksek olarak yapılmıştır. Ayrıca iki yanındaki kubbeler de içten spiral dilimlidir. Son cemaat yerinin son iki bölümünden tabhânelere geçilir. Caminin taçkapısı mimari nisbetleri bakımından hârikulâde güzelliktedir. İki renkli taşlardan yapılmış kapı kemerinin üstünde inşa kitâbesi yer alır. Kapı nişinin tepesi de mukarnaslarla bezenmiştir. Caminin harımı tamamen kare biçiminde olup duvarlara gömülü dört yarım yuvarlak kemer köşe pandantiflerinin yardımıyla yaklaşık 20 m. çapındaki kubbeyi taşımaktadır. İçeride yüksekliği 31 metreyi bulan

bu kubbe Beyazıt Camii'nin kübik kitleyle haşmetli bir dış görünüş sağlar. İç mekânı aydınlatan kubbe kasnağında açılmış pencerelerin yanında ayrıca cephelelerde de âhenkli bir biçimde sıralanan pencereler vardır. Mermerden olan mihrabın nişi de mukarnaslıdır. Mermer minber emsali arasında en güzellerinden biridir. Osmanlı devri Türk sanatında ilk olduğu kabul edilen ve cami harımının sol köşesinde yer alan hünkâr mahfili, çift renkli mermerlerden yapılmış kemerler üstündedir. Etrafını şebekeli mermer bir korkuluk çevirir. Kible cephesindeki izlerden, mahfilin dışında evvelce ahşap bir ek binanın bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun sonradan eklenildiği açıkça bellidir. Gurlitt bunun bir kasr-ı hümayun olduğunu bildirir. Eski bir fotoğrafta da kasrın ince sütunlar üstüne oturduğu ve altının boş olduğu görülmektedir. Caminin geçmeli kapı kanatları da Türk ağaç işçiliğinin güzel örnekleridir. Ancak bunlar taşkınlarla uzun süre su içinde kaldıklarından alt kısımları çürümüş ve korunmak maksadıyla Edirne müzesine kaldırılmıştır. Bazıları harap olmakla birlikte aynı teknikte yapılmış ahşap kanatlar harim pencerelerinde halen durmaktadır. Caminin duvar, pandantif ve pencere etraflarını süsleyen kalem işi nakışlar ise geç devirlerde, büyük ihtimalle XIX. yüzyılda yapılmış olup eserin mimari üslûbu ile bağdaşmaz.

Minareler. Beyazıt Camii'nin çifte minaresi, iki yanlardaki tabhânelerin dış köşelerindedir. Evliya Çelebi minarelerin camiye uzak oluşlarını, zelzelede yıkıldıkları takdirde kubbeye zarar vermeleri sebebine bağlar. Bunların kürsü kısımları çok cepheli yapılmış olup her cephenin kenarlarına mukarnaslı başlıklı ve yivli gövdeli 3/4 çapında sütunçeler işlenmiştir. Bu sütunçelerin üstlerinde Bursa kemerleri vardır. Ayrıca her



Beyazıt
Camii -
Edirne



Edirne Beyazıt Camii'nin son cemaat yerinde içi spiral dilimli kubbe

cephenin içine dışarı taşkın birer de pano işlenmiştir. Minarelerin pahlı gövdeleri mukarnaslı şerefelere kadar çıkar. Beyazıt Camii minare kürsüleri, Türk sanatında benzerine az rastlanır mimari süslemeleriyle özel bir değere sahiptir.

Tabhâneler. Caminin iki yan cephesine bitişik olarak birer tabhâne inşa edilmiştir. Hem son cemaat yerine hem de yanlardan dışarıya kapıları olan bu tabhâneler, Orta Asya'dan beri Türk mimari geleneğinin alışılmış plan tipi olan çaprazlama dört eyvanla köşelerde dört oda şemasına göre yapılmıştır. Eyvanların ve odaların üstleri birer kubbe ile örtülüdür. Ortadaki mekân ise kapalı bir avlu gibi tasarlandığı için diğerlerinden daha yüksek olan kubbesi zengin mukarnaslarla bezenmiş, ayrıca ortasına da bir aydınlık feneri konulmuştur. Gelip geçen yolcuların misafir edilmeleri için XIV-XV. yüzyıl Osmanlı mimarisinde yaygın olan tabhânelerde, dışarıdan pabuçla girildiğine göre pabuçluklar yapılmış, odalarda misafir edilenler için her odada birer ocak inşa edilmiştir. Kanûnî devrinden itibaren Osmanlı mimarisinde tamamen ortadan kalkan camiye bitişik tabhâne geleneği burada, İstanbul'daki Beyazıt Camii'nde de olduğu gibi en âbidî ifadesini bulmuştur.

Medrese. Cami dış avlusunun sağında yer alan medrese, kubbeli, revaklı bir şadırvan avlusunu çevreleyen yine kubbeli on sekiz hücreden ve ortadaki bir dersane-mescidden meydana gelmiştir. Vakfiyede on sekiz öğrenci kaydı bulunduğu göre ocağı ve kitap dolabı olan her hücrede bir öğrencinin barınması düşünülmüş demektir. Buranın bir tıp medresesi olduğu yolundaki iddianın sağlam bir esasa dayanmadığı anlaşılmıştır. Hocaları arasında İbn Kemal'in

de bulunduğu bu medresede vakfiyede bahsi geçen kitaplar da muhafaza ediliyordu.

Dârüşşifâ. Osmanlı devri hayır binaları arasında apayrı bir yeri olan dârüşşifâ mimarisi bakımından da ilgi çekicidir. Eldeki vakfiyede böyle bir hizmetin sözü edilmemekle birlikte Evliya Çelebi, burada akıl hastalarının müsiği ile tedavi gördüklerini ve bu yüzden haftada üç gün çeşitli çalgılar çalan bir müsiği heyetinin hastalara konser verdiğini yazar. Dârüşşifâ 1876 harbine kadar çalışmış, sonra bir ara boşaltılmış, geçen yüzyılın sonlarında tekrar kullanılırken Balkan Harbi sırasında kapanarak harap olmaya terk edilmiştir. Ancak son yıllarda ciddi surette tamir edilip Trakya Üniversitesi'ne verilmiştir.

Dârüşşifânın dikdörtgen biçimindeki ilk avlusunun bir tarafında sütunlu bir revakın gerisinde ocaklı ve kubbelerle örtülü altı hücre sıralanır. En başta helâlar vardır. Revak galerisinin üstü tonozla örtülüdür. Avlunun karşı köşesinde ise biri tonozlu, üçü fenerli kubbeli dört mekândan meydana gelen bir bölüm yer alır. Hemen dışında bir de kuyu bulunan ve ne işe yaradığı tam olarak kestirilemeyen bu bölüm bazılarının göre çamaşırhane, mutfak ve erzak ambandır. Yanında bir kuyu bulunması bu tahmini destekler.

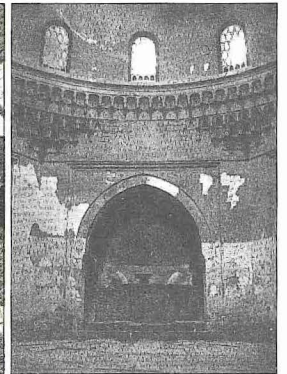
Avluya açılan bir eyvanın dip duvarındaki güzel bir taçkapı ikinci avluya girişi sağlar. Eyvanın iki yanında yalnız birinci avludan girilebilen kubbeli bölümler vardır. Ne işe yaradıkları anlaşılamayan bu dikdörtgen bölümler de ocaklı olup her biri birer kemerle ayrılmış kubbeli ikişer bölümden oluşmuştur. İkinci avlunun iki yanında kubbeli eyvanlardan başka dört köşede yine kubbeli kare şeklinde hücreler bulunur. Avlunun geniş kenarının ortasında üçüncü kısma geçit veren taçkapı yer almıştır. Ey-

vanların içlerinde, altlarında pabuçluklar bulunan sekilerin olması bunların uygun mevsimlerde oturulmak üzere tasarlandıklarını gösterir.

Dârüşşifânın mimari bakımdan en ilgi çekici kısmı üçüncü bölümüdür. Burası altıgen bir plana göre düzenlenmiş olup ortada bulunan yine altıgen sofaya altı eyvan açılır. Bunlardan dördünün içlerinde oturma sekileri vardır. Orta sofa veya mekân ise üstü aydınlık fenerli büyük bir kubbe ile örtülü bir kapalı avlu karakterindedir. Tam ortada fıskiye bir şadırvan bulunur. Eyvanların aralarında kubbelerle örtülü, girişleri ustalıklı biçimde ayarlanmış ocaklı hücreler vardır. Orta sofanın güneyindeki eyvanın iki tarafında bulunan ve ancak eyvandan geçilen birer hücreden sonra tam ortada dışarı çıkıntı teşkil eden beş cephe, bol pencere ve bölüm görülür. Bazıları buranın namaz yeri olduğunu ileri sürmüşler, bazıları ise Evliya Çelebi'nin bahsettiği çalgıcuların bu çıkıntıda yer aldıklarını iddia etmişlerdir. Beyazıt Külliyesi'nin dârüşşifâsı, Türk hastahane mimarisinin başka bir benzeri olmayan çok değerli bir eserdir.

Aşhâne-İmaret. Beyazıt Külliyesi vakfiyesinde gösterilen personelin çokluğu yanında tabhânelerde misafir edilenler, medresede barınan öğrenciler, dârüşşifâda tedavi edilen hastalar da hesaba katıldığında bu vakıf "site"sinde hayli kalabalık bir topluluğun varlığı anlaşılar. Bunlar için külliye'nin dış avlusunun sol tarafına aşhâne - imaret tesisleri inşa edilmiştir. Ancak aşhâne - imaret yapılarını teşkil eden bölüm ve mekânların aslındaki fonksiyonlarını anlamak mümkün olmamaktadır. Herhalde burada yemekhane, erzak ambarı ve mutfaktan başka işler için kullanılan mekânlar da bulunuyordu. Bunlar aralarında bir boşluk olan iki yapı kitlesinden meydana gelmiştir. Camiye yakın olan birinci kit-

Beyazıt
Dârüşşifâsı'nın
minareden
görünüşü ile
restorasyondan
önceki hali -
Edirne



le kare bir avlunun etrafını saran kubbeli mekânlardan ibaret olup üç kubbeli boydan boya uzun bir koğuş halindeki mekânın yemekhane olması muhtemeldir. Avlunun diğer kenarında ortada tek pâyeye dayanan kubbeli dört bölümlü bir mekân ile bununla bağlantılı beşinci bir mekân vardır. Dört kubbenin üzerlerinde aydınlık fenerleri görülür. İkinci yapı kitlesi ise iki parçadan meydana gelmiştir. Bunlardan ortada büyük pâyesi dört kubbeli kare planlı olanı, içindeki iki büyük ocağın anlaşıldığı gibi mutfaktır. Bu kısma bitişik olmakla beraber arada bağlantı olmayan, dikdörtgen planlı ve sekiz kubbeli kısmın ne olduğu bilinmez. Burasının ahır olduğu ileri sürülmüşse de bu iddia pek inandırıcı değildir. Sadece mazgal biçiminde hava menfezlerinin oluşu bu görüşü destekler gibidir. Fakat bu büyük bölümün kervansaray olarak tasarlandığı ihtimali de vardır.

Hamam. Vakfiyede çifte hamam olarak belirtilen tesis ise caddenin karşı tarafında bulunuyordu. Suyu dönme dolapla Tunca'dan çekilen ve yıllık geliri 10.000 akçe olan bu hamamın bugün hiçbir izi kalmamıştır. Eski bir fotoğrafta, hayli büyük olduğu anlaşılan hamam soyunma yerlerinin iki büyük kubbesiyle görülmektedir (Yüksel, s. 107, resim 137). R. Melûl Meriç'in tesbitine göre 1172'de (1758-59) çalışır durumda olan bu hamam 1311'de (1893-94) Vakıflar'ca yıktırılarak taşları set yapımında kullanılmıştır.

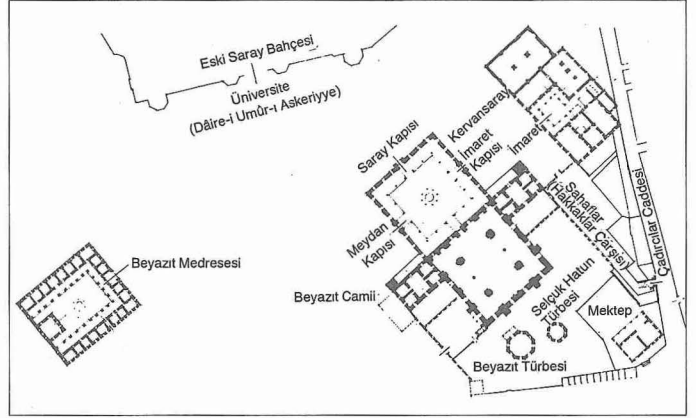
BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, *Defter*, nr. 1379/8; Evliya Çelebi, *Se-yahatnâme*, III, 435-436, 468-471; G. Sayger — A. Desamod, *Album d'un Voyage en Turquie*, Paris, ts. [1830 ?], levhalar bl.; Rifat Osman, *Edirne Rehnûmâsi*, Edirne 1336, s. 15, 34; O. Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 68-72, 107, 110-111; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul 1949, s. 62-82; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 357-378, ayrıca bk. vakfiyeler bl. s. 3-184; Rauf Tunçay, "Türklerde Oyma Sanatı ve Edirne'deki İkinci Beyazıt Camininin Tahta Oyma Süslemeleri", *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 255-257, 6. iv.; Bedi N. Şehsüvaroğlu, "Edirne II. Beyazıt Darüşşifası", a.e., s. 257-264; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 103-127; C. Gurlitt, "Die Bauten Adrianopels", OA, I (1910-11), s. 54-55; Semavi Eyice, "Zâviyeler ve Zâviyeli-Camiler", *İFM*, sy. 23 (1963), s. 45; Rıfık Melûl Meriç, "Edirne'nin Tarihi ve Mîmârî Eserleri Hakkında", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, I, İstanbul 1963, s. 454, 497.



SEMAVİ EYİCE

İstanbul'daki
Beyazıt
Camii ve
Külliyesi'nin
yerleşim
planı
(Yüksel,
Osmanlı
Mi'mârîsi V,
şekil 64)



BEYAZIT II CAMİİ ve KÜLLİYESİ

İstanbul'da

Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılan
selâtin camii ile ek binaları.

Beyazıt Camii, İstanbul'un merkezî bir yerinde, şehrin Bizans devrindeki en büyük meydanı olan Forum Theodosiacum veya Forum Tauri'nin bir köşesinde Sultan II. Bayezid tarafından inşa ettirilmiştir. Külliye bir cami, türbe, aşhâne-imaret, sıbyan mektebi, tabhâneler, medrese, hamam ve kervansaraydan ibarettir. Bütün bu yapılar Fâtih Camii ve Külliyesi'nden farklı olarak onun gibi tamamen simetrik bir esasa göre değil, fakat şehrin ortasındaki bu araziye dağınık bir biçimde yerleştirilmiştir. Cami, cümle kapısı üstünde hattat Şeyh Hamdullah tarafından celi-sülûs ile yazılan Arapça kitâbesine göre 906 Zilhiccesi sonunda (Temmuz 1501) yapımına başlanmış ve 911'de (1505) tamamlanmıştır.

Ayvansarayî *Hadikatü'l-cevâmi'* adlı eserinde (I, 200), aynı semtte bulunan Mimar Hayreddin Camii vesilesiyle, bu caminin bânisinin Sultan Bayezid mimarı olduğunu bildirdiğinden, uzun süre Beyazıt Camii ve Külliyesi'nin Mimar Hayreddin'in eseri olduğu kabul edilmiştir. Sonraları, Lâleli Camii karşısında cadde kenarında Merdivenli Mescid adıyla tanınan küçük bir hayratı olan Mimar Kemâleddin'in Beyazıt Camii'nin mimarı olabileceği hususunda değişik bir görüş ileri sürülmüştür. Mimar Kemâleddin'in mezarı olduğu sanılan yerdeki kemiklerle, ihtifalci Mehmed Ziyâ Bey'in öncülüğü, Evkaf Nezâreti nâzir vekili müderris Said Bey'in yardımı ve Mimar Muzaffer Mecid Bey'in gayretiyle büyük bir törenle 1922 Şubatının ilk günlerinde Beya-

zıt Camii hazîresine taşınmıştır. Uzun yıllar çatısız durumda kalan bu mescid ise 1960'lı yıllarda yıktırılarak yerine bir iş hanı-apartman yaptırılmıştır. Nihayet bazılarına göre ise Beyazıt Camii'nin yapımında her iki mimarın da çalıştıklarına ihtimal verilmektedir. Ancak Mimar Kemâleddin'in kabrinin taşınması sırasında bu iddiada tereddütler olduğu, A. Süheyl Ünver tarafından bir gazete makalesinde dile getirilmiştir. Bu hususta Rıfık Melûl Meriç tarafından ise çok değişik ve yeni bir görüş ortaya atılmıştır. 1958'de basılan makalesinde, İstanbul Belediyesi Kütüphanesi'nde Muallim M. Cevdet Bey yazmaları arasında bulunan 0.71 sayılı belgeye dayanarak caminin yapım tarihini biraz farklı vermiş, buna göre inşaata 3 Rebûlâhîr 906'da (27 Ekim 1500) başlandığı ve 14 Cemâziyelevvel 911'de (13 Ekim 1505) tamamlandığı ve Sultan II. Bayezid tarafından ilk namazın cemâziyelevvelin ilk yarısında kılındığı anlaşıldığı gibi, mimarının da Ya'kûb Şâh b. Sultan Şâh adında bir usta olduğu öğrenilmektedir. Mimarın halifeleri de Ali b. Abdullah ile Yûsuf b. Papas adındaki sanatkârlardır. Aynı belgeye göre bina nâzirı Mirlivâ Mustafa Bey'dir. İnşaatta İstanbul yenicheri cemaati çalışmış, pencerelerin madenî parmaklıkları Sertopçuyan Bâli Bey ve topçular kethüdâsı Atmaca Bey idaresinde Topçular Ocağı tarafından dökülmüş, nakışlar Nakkaşlar cemaati sanatkârları eliyle yapılmış, avize zincirleri Derviş Mehmed adlı usta tarafından imal edilmiştir. Aynı belgede, cami tamamlandıktan sonra buraya Kur'an-ı Kerim'ler, halılar, seccadeler, kandiller, askılar, fenerler, mumlar, cüz mahfazaları, rahleler, avizeler, Kur'an keseleri ve daha pek çok eşyanın kimler tarafından verildiği de kayıtlıdır.